

IDENTITATE LOCALĂ, REGIONALĂ, NAȚIONALĂ ȘI EUROPEANĂ. ATITUDINI ÎN JUDEȚUL BIHOR

Zsolt Bottyan¹

Universitatea din Oradea

Sergiu Bălătescu

Universitatea din Oradea

***Abstract:** In this chapter we aimed to analyze the components of identity in Bihor County, a multicultural and multiethnic area. We started from the assumption that the multiethnic character can, on the one hand, strengthen ethnic identification within the Romanian majority and also within the Hungarian minority, but could also lead to greater tolerance for ethnic diversity. Using data collected at county-level (n=528) within the research project ENRI (European, National and Regional Identity – Theory and Practice), we performed an analysis of different levels of identity and of nationalistic attitudes using the Dekker-Malova scales. The results show that spatial identity is a moderate concern for the Bihor county residents, especially for the Romanians. We revealed a different distribution of Romanian respondents' identity attitudes compared to that of the Hungarian respondents. For the Romanians a greater importance is attached to national or local identity, however without a strong inclination towards nationalism or local exclusivity, while European identity is less valued. The respondents within the Hungarian minority have a logical inclination towards local and European identification and attachment in the detriment of national identification, but without exaggerated attitude of rejection towards the national identity.*

Keywords: identity, satisfaction, Bihor County, socio-economic context, post-comunism.

¹ Universitatea din Oradea, Str. Universității nr. 1-5, Oradea, Jud. Bihor, 410087, email: bottyan.zsolt@gmail.com

Introducere

Diversitatea etnică și religioasă, problemele sociale, istoria politică specifice Europei Centrale amplifică dinamica și complexitatea evoluției formelor identitare, cercetările sociale asupra fenomenului căpătând o importanță deosebită în contextul definirii unei noi identități europene. Analiza identității este importantă având în vedere contribuția explicativă a conceptului cu privire la o serie de procese sociale cum ar fi integrarea europeană, schimbările politice și sociale la nivelul statelor naționale, regionalizarea sau migrația.

În această lucrare ne propunem să analizăm componentele identității în județul Bihor. Situat în partea de Nord-Vest a României la granița cu Ungaria, județul are o populație de 575.398 de locuitori, distribuiți în proporție de 51,26% în mediul rural. Conform datelor ultimului recensământ, 68,7% dintre aceștia sunt români, 26,3% sunt maghiari, celelalte etnii alcătuind 5% din populație. Această distribuție multiethnică implică un tablou complex al identității sociale. În analiza noastră am pornit de la premisa că acest caracter multiethnic poate, pe de-o parte, întări identificarea etnică atât în cadrul majorității, cât și în cazul minorităților, însă poate determina și o mai mare toleranță față de diversitatea etnică. Utilizând datele proiectului de cercetare ENRI (*European, National and Regional Identity – Theory and Practice*), în cadrul căruia s-au cules 528 de chestionare pe un eșantion reprezentativ de adulți din județul Bihor, vom realiza o analiză a identității respondenților la nivel local, regional, național și european. În plus, vom folosi scale specifice pentru a măsura naționalismul (Dekker, Malova și Hoogendoorn, 2003).

Restul lucrării se prezintă după cum urmează. În primul capitol am abordat pe scurt problemele teoretice pe care le ridică conceptul de identitate. Astfel, după o prezentare a conceptului de identitate, vom trece în revistă modelele identității sociale și vom discuta conceptele de identitate locală, regională, națională și europeană. Vom fixa mai apoi contextul cercetării, prezentând câteva repere statistice și istorice privind județul Bihor. Apoi vom discuta metodologia cercetării, eșantionul și scalele folosite. Secțiunea următoare este destinată prezentării rezultatelor și discuției asupra acestora. Vom încheia trăgând câteva concluzii asupra identității bihorenilor.

Identitatea – aspecte teoretice

Conceptul de identitate

Termenul de „identitate” are mai multe interpretări semantice. În DEX, sensul cel mai apropiat de utilizarea conceptului în prezenta lucrare este cel de „ansamblu de date prin care se identifică o persoană” (Academia R.S.R., 1984). Datele de identificare pot fi unice sau *personale* (când identifică o singură persoană) sau *impersonale* (când pot fi regăsite la mulți indivizi în societate, deci delimitează grupuri sociale). În analiza de față ne vom referi la conceptul de identitate în sensul impersonal al termenului.

Datele de identificare pot avea un caracter biologic, psihologic sau social. Indiferent de natura acestora, individul va fi asociat prin intermediul lor unui grup pasiv (statistic) sau activ ce presupune o conștientizare din partea membrilor a unui scop comun care generează o organizare corespunzătoare.

Conceptul de identitate presupune relaționarea individului cu unul sau mai multe grupuri sociale, problema identității asimilându-se constituirii sinei (*self*), teoretizată cu precădere în cadrul școlii de gândire cunoscute sub denumirea de interacționism simbolic, reprezentată de psihologi ca W. James, C. H. Cooley, W. I. Thomas sau G. H. Mead (Burke și Stets, 2009). În această abordare psihosocială fiecare individ prezintă o structură complexă identitară ce se formează în cursul procesului de socializare ca rezultat al interacțiunilor individului cu mediul său social.

Individualitatea unei persoane se construiește în plan psihosocial, fixându-se la nivel psihologic ca o structură ideatică stabilă ce permite individului integrarea în sistemul complex de statusuri și roluri din societate. În loc să vorbim de o identitate generică, utilizată pentru a identifica o anumită persoană, este mai corect să vorbim de mai multe identități la nivel individual în concordanță cu multiplele statusuri și roluri pe care acesta le ocupă în societate. Structura identitară este considerată de școala interacționismului simbolic ca o reflexie la nivel psihologic a structurii sociale în care funcționează individul.

Identitatea se constituie prin intervenția activă a individului și a grupurilor sociale existând o motivație integrativă în ambele sensuri (Cote și Levine, 2014). Grupurile integrative de tipul familiei, școlii sau chiar națiunii exercită o presiune în vederea internalizării de către individ a valorilor lor, asigurându-se de formarea la nivel individual a unei conștientizări a apartenenței la grup. Pe de altă parte individul caută să se integreze în grupuri ce îi asigură un status superior urmărind să-și însușească valorile și să fie recunoscut ca membru al acestor grupuri.

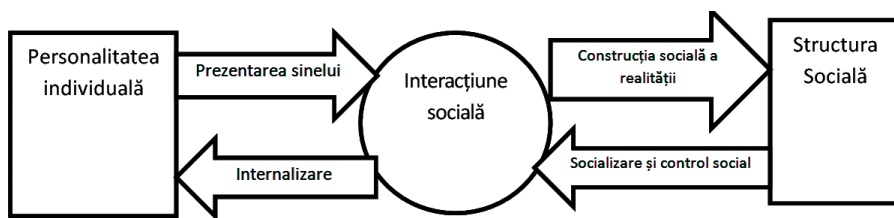

Figura 1: Relația dintre personalitate individuală și structură socială
(adaptare după Cote și Levine, 2014).

Așa cum se poate observă în figura 1, procesul de constituire a structurii identitare are un caracter circular. Individul contribuie activ la menținerea structurii sociale fiind influențat la rândul său prin controlul social exercitat de grup. Pornind de la această realitate trebuie să clarificăm câteva aspecte privind natura conceptului de identitate. Mai precis, este aceasta un concept subiectiv, o măsurare a unei atitudini ce privește apartenența individului la un grup sau este un concept ce privește relația „obiectivă” dintre individ și grup, observabilă din exterior? Reformulând în termenii metodologiei de cercetare socială ne putem întreba dacă conceptul de identitate măsurat reprezintă o atitudine, o opinie, sau reprezintă o dată factuală.

O bună parte din literatura de specialitate psihologică consideră acceptabilă măsurarea atitudinii doar în complementaritate cu măsurarea comportamentului, acesta din urmă având un caracter obiectiv, factual (Pratkanis, Breckler și Greenwald, 1989). Din perspectivă teoretică trebuie să ne întrebăm dacă putem considera opinia respondentului despre identitatea proprie ca un predictor al comportamentului său social. Relația dintre atitudine și comportament, în cazul nostru între identitate ca idee exprimată de către individ (atitudine) și acțiune socială (comportament) izvorâtă din atitudinea enunțată, ridică probleme dificile din punct de vedere metodologic. Astfel, se pune în discuție relația dintre conceptul măsurat (atitudinea sau opinia) și teoria explicativă a relației dintre atitudine și comportament. Dacă pornim de la definirea propusă de Allport că atitudinea este o „stare de pregătire mentală, organizată prin experiență, ce exercită o influență dinamică și directivă asupra răspunsurilor individului cu privire la obiectele și situațiile cu care se relaționează” (apud Pratkanis, Breckler și Greenwald, 1989), măsurarea atitudinii respondentului cu privire la identitate ar reprezenta un predictor viabil pentru acțiunile sociale viitoare. Studii ulterioare realizate de psihologi precum Fishben, Ajzen sau Fazio au arătat că atitudinea și comportamentul sunt puternic corelate. Pentru a se obține rezultate utile instrumentul de cercetare trebuie să distingă între poziționări efemere, fictive ale respondentului și structuri atitudinale cu valențe predictive. În acest sens, în literatura de specialitate se folosește conceptul de tărie a atitudinii (*attitudinal strength*) ce

cuprinde stabilitatea atitudinii și gradul de fixare cognitivă (Petty și Krosnick, 1995). Conceptul de structură atitudinală presupune determinarea comportamentului de către un complex atitudinal dispus pe verticală și pe orizontală a cărui înțelegere poate îmbunătăți semnificativ eficiența instrumentelor de măsurare și în consecință predicțiile bazate pe datele obținute. Spre exemplu, simpla identificare a individului ca „bihorean”, „român” sau „patriot” nu este suficientă pentru a realiza o predicție acceptabilă asupra probabilității mobilității spațiale a acestuia.

Din aspectele mai sus menționate rezultă că identitatea trebuie tratată ca un concept multidimensional. Astfel, în conformitate cu modelul „personalitate și structura socială” (*PSSP – personality and social structure perspective*) conceptul de identitate cuprinde următoarele dimensiuni: identitatea socială (*social identity*) ce privește poziționarea individului în structura socială, identitatea personală (*personal identity*) ce se referă la experiențe individuale în urma interacțiunilor sociale și identitatea „eului” (*ego-identity*) ce surprinde continuitatea eului (Cote și Levine, 2014). Primele două dimensiuni sunt puternic condiționate de interacțiunea socială: prin intermediul identității sociale individul internalizează elemente ale structurii sociale (status, rol, națiune), grupurile secundare jucând un rol important în construirea acestei forme de identitate ce are un caracter abstract, pe când în cazul identității personale experiența interacțiunilor sociale ale individului este sursa principală a constituirii identității. Identitatea „eului” are un caracter preponderent psihologic. Aceste dimensiuni subliniază atât izvoarele sau determinanții principali ai structurii identitare (concepte abstracte sociale, experiență personală, mecanisme psihologice), cât și diferitele forme identitare, pe care le-am putea reformula ca: identitate socială, istorică (experiențială) și psihologică.

Trebuie subliniată importanța coroborării analizei sociale cu cea psihologică asupra identității, având în vedere natura psihosocială a construirii identității. Separația netă între fenomenele psihologice și cele sociale propusă de E. Durkheim prin teoria faptului social (Durkheim, 2002) nu este aplicabilă în analiza identității la nivel individual. Pe de altă parte, în cadrul analizei sociologice a identității, cercetătorul este interesat de forme identitare comune (sociale), de așa-numita „identitate socială” în conformitate cu clasificarea de mai sus. În acest caz, identitatea socială reprezintă un fapt social, fixat la nivel psihologic, independent însă de variațiile individuale influențate de factori psihologici. Astfel, identificarea individului cu un grup social are un caracter esențialmente sociologic deoarece presiunea de integrare (perspectiva grupului) sau aspirația de integrare (perspectiva individului) se creează în urma interacțiunii între individ și grup. Alegerea grupului de apartenență și tăria identității pot încorpora factori de ordin psihologic a căror influență însă este

neglijabilă la nivelul unei analize sociologice, predominante din punct de vedere explicativ fiind variabile sociale precum prestigiul sau tradiția grupului. Există o categorie aparte de identități unde factorul psihologic (genetic) joacă un rol major precum în cazul identității sexuale.

Conținutul conceptului de identitate trece dincolo de simpla identificare a individului cu un grup social. Apartenența individului la un grup presupune asimilarea valorilor grupului respectiv, asumarea poziției sociale a acestuia etc. Identitatea etnică, spre exemplu, are o încărcătură culturală și axiologică deosebită, fiind un mijloc potent de difuziune și integrare culturală, dar și de discriminare și excluziune socială. Identificatorul presupune un conținut atribuit de membrii grupului integrator (*autoidentificare*), precum și un conținut atribuit de alte grupuri (*heteroidentificare*). Același identificator poate avea semnificații diferite în funcție de perspectiva socială a grupului care face evaluarea. Având în vedere logica cercetării, a construcției și aplicării instrumentelor de cercetare, identitatea indivizilor este determinată prin autoidentificare. Atribuirea prin autoidentificare ridică problema eficienței explicative, în sensul calității predictive a datelor în plan social. În cazul în care un individ se autoidentifică ca aparținând unui grup ne putem aștepta că acesta își va regla comportamentul în conformitate cu sistemul de valori al grupului respectiv. Pe de altă parte, nu putem fi siguri de atitudinea și comportamentul membrilor grupului față de individul care se autoidentifică ca aparținând grupului respectiv, putând exista o discrepanță între evaluarea individului și evaluarea grupului de apartenență.

Grupurile sociale pot juca un rol activ sau pasiv în procesul de constituire a identității individuale. Din această perspectivă putem deosebi *grupuri integrative* (familia sau școala) care urmăresc activ integrarea individului, exercitând o presiune în acest sens. *Grupurile de referință* (sau de aspirație) reprezintă grupuri spre care individul aspiră să se integreze datorită prestigiului social superior asociat grupului respectiv.

Identitate socială

Cum am arătat în capitolul anterior, identitatea are o structură multidimensională. Identitatea socială formează o parte din această structură, reproducând în esență poziționarea individului în structura socială. Mead afirma că „organizarea sinelui reflectă organizarea societății” (apud Cote și Levine, 2014), iar acest sine, ce cuprinde structura internă identitară, poate suferi o schimbare în consonanță cu schimbarea socială.

Identitatea socială se construiește în decursul procesului de socializare prin faptul că individul ocupă pe perioada existenței sale varii poziții sociale și îndeplinește multiple roluri sociale, fiind membru succesiv sau simultan în

mai multe grupuri sociale. Din perspectivă sociologică acest proces se poate explica apelând exclusiv la variabile sociale punând între paranteze factorii psihologici care se compensează ca influență, având în vedere dimensiunea sociologică a analizei.

Agentul activ în constituirea identității sociale este societatea prin grupurile sociale care integrează individul. Independența individului față de grupurile integratoare este limitată în etapele inițiale ale socializării, acesta formându-se în cadrul unor grupuri integrative gen familie, școală, comunitate, care produc o presiune integrativă transmițând valorile grupului spre individ și care se constituie într-o structură identitară la nivel psihologic. Individul participă la interacțiunea socială cu un profil identitar transmis în etapele anterioare de socializare.

Valorile sociale asociate identității reprezintă indicatori ai acesteia. Stabilirea identității presupune, pe lângă autoidentificarea cu un grup social a respondentului, observarea sistemului de valori asociat acesteia. Pe lângă elementele axiologice, identitatea poate fi susținută de o dimensiune experiențială a existenței ce evocă participarea respondentului la viața grupului cu care se identifică.

Complexitatea socială are o influență majoră asupra stabilității identității. Societățile simple, ce prezintă o omogenitate socială pronunțată, determină identități stabile. Societățile cu o structură socială complexă, eterogene din punct de vedere social determină o presiune asupra sistemului de valori și a identității individului. Pe de altă parte în orice tip de societate participarea la viața socială influențează profund identitatea individuală, cu efecte profunde asupra bunăstării lui percepute (Bălățescu, 2009).

Grupurile sociale cu care se identifică individul pot fi *formale* (administrative) sau *informale* (tradiționale, abstracte sau ideologice). Grupuri de apartenență formale sunt familia (formală), organizațiile teritorial-administrative (sat, comună, oraș, județ, țară, Uniunea Europeană), organizațiile politice, economice sau non-profit etc.

Grupurile de apartenență informale sunt grupul de rudenie, vecinătatea (cartierul), etnia, națiunea, regiunea istorică, grupul de opinie etc.

În cazul grupurilor formale apartenența respondentului la grup reprezintă o dată de tip factual, conceptul de identitate suprapunându-se aici cu cel de apartenență la un grup. Indiferent de tipul grupului, analiza nu poate viza simpla identificare cu grupul de apartenență al respondentului, demers fără o valoare euristică deosebită, ci presupune stabilirea importanței identității respective sau a altor conotații relevante sociologic.

Teoriile cu privire la identitate privesc cu precădere mecanismul de atribuire a identității. Una dintre cele mai influente a fost propusă de H. Tajfel

sub denumirea de „teoria socială a identității” (Tajfel și Turner, 1974). Esența mecanismului de atribuire a identității sociale în teoria lui Tajfel o reprezintă stima de sine, prestigiul grupului, fiind vorba în esență de un mecanism de adaptare, de maximizare a succesului social. Spațiul social este divizat între interioritatea grupului de apartenență (in-group) și restul grupurilor sociale (out-group). Acest tip de divizare a spațiului social determină o atitudine de discriminare negativă față de restul grupurilor și de întărire a imaginii și relațiilor în interiorul grupului. Această evaluare a spațiului social este realizată prin intermediul a trei procese (Tajfel și Turner, 1974):

- *categorizarea*, ce reprezintă structurarea spațiului social realizată de către fiecare individ/grup;
- *identificarea socială*, ce reprezintă adoptarea de către individ a caracteristicilor grupului cu care se identifică;
- *comparația socială*, ce semnifică compararea atributelor grupului de apartenență cu cele ale altor grupuri;

Cu privire la identitatea socială se urmăresc de către cercetător nivelul identificării individului cu valorile și acțiunile grupului din care face parte. Alături de mecanismul experiențial de identificare, ce presupune evocarea unor evenimente petrecute în viața individului, cu semnificație pentru identificarea acestuia, structurarea, consolidarea identității se explică și prin ideologia grupului, ca formă specifică de cogniție socială. Procesul ideologic se pretează „teoriei sociale a identității” propusă de Tajfel, ce subliniază caracterul parțial al cunoașterii specifice grupului și caracterului relativ al identității sociale. Anumite forme de identitate socială, precum identitatea națională, au un caracter eminamente ideologic, însă orice formă identitară conține aspecte ideologice ce privesc printre altele miturile specifice oricărui grup de apartenență.

Identitate locală, regională, națională și europeană

Identitatea locală, regională, națională sau europeană sunt în esență forme de identitate spațială ce asociază aspecte culturale și ideologice. Identitatea locală cuprinde spații sociale (sau „locuri”, cum le-am denumit în altă parte – Bălătescu, 2013) pornind de la vecinătatea habitatului individului, la formele administrativ-teritoriale în care acesta locuiește (sat, comună, oraș). Criteriul de delimitare a spațiului local poate fi vecinătatea omogenă din punct de vedere socio-cultural a individului, în care acesta își desfășoară viața. Individul are două mari categorii de activități care se pot desfășura în spații sociale diferite: activitatea productivă (muncă, educație) și activitatea non-productivă (odihnă, petrecerea timpului liber etc.). În societatea modernă spațiile sociale mai sus amintite pot diferi semnificativ din punct de vedere

socio-cultural. Spre exemplu, o persoană poate locui într-o comună și să facă naveta la un loc de muncă aflat în municipiul reședință de județ. În acest caz se pune problema identității multiple locale sau a identității dominante.

Identitatea locală are un caracter primordial experiențial, implică mai puțină ideologie, formându-se cu precădere în urma interacțiunii individului cu mediul său social. Ea poate fi stratificată, cuprinzând structurările formale sau informale ale spațiului social (vecinătate, cartier, zonă). Școala de la Chicago a teoretizat organizarea mediului urban în zone concentrice cu o utilitate socială și prestigiu habitațional specific (Bulmer, 1986). Organizarea habitațională a spațiului în funcție de prestigiul social apare și în cazul așezărilor urbane din România. Aici centrul administrativ și cultural al orașului a avut asociat un prestigiu ridicat atât în perioada comunistă, cât și în cea postrevoluționară, prestigiu care în anumite orașe se află în scădere din cauza degradării condițiilor de locuit cauzate de poluarea generată de traficul ridicat și de construirea la periferia orașului a unor spații de locuit ce asigură condiții superioare de habitat. Nu ne propunem să analizăm aici în detaliu complexitatea spațială a identității locale, ci vom încerca să relevăm atașamentul respondenților față de spațiul în care locuiesc și unde își desfășoară activitatea.

În cadrul analizei sociologice se mai iau în considerare și regiunile istorice, care au o semnificație culturală și ideologică importantă, ca de exemplu regiunea istorică Partium sau Crișana pentru zona județului Bihor. Având în vedere schimbările politice în istoria zonei putem găsi și alte regiuni cum ar fi comitatul Bihar din care a făcut parte județul Bihor împreună cu o parte din județul Hajdu Bihar din Ungaria, sau regiunea Crișana care a funcționat în perioada reorganizării administrative din anii 60 ai secolului trecut. Regiunile istorice sunt dificil de delimitat din punct de vedere istorico-geografic sau cultural-ideologic. Transilvania (sau Ardealul) istorico-geografic nu cuprinde județul Bihor, însă putem anticipa că mulți bihoreni se vor identifica ca „ardeleni” sau „transilvăneni” în contrast cu alte regiuni istorice ale României cum ar fi Banatul, Oltenia, Moldova etc., în detrimentul unei identificări ca aparținând regiunii Crișana sau Partium mai puțin prezente în conștiința publică.

În contextul regionalizării europene dezvoltată pe criteriul regiunilor de dezvoltare naționale și de cooperare transfrontalieră la nivel național, județul Bihor face parte din regiunea Nord-Vest de dezvoltare a României, care mai cuprinde județele Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu-Mare și Sălaj. Din punct de vedere istoric regiunea Nord-Vest este o regiune multietnică cu o istorie recentă zbuciumată, fiind disputată între România și Ungaria în cursul secolului XX. În plan politic această situație s-a reflectat în opoziția dintre reprezentanții politici ai minorității maghiare și par-

tidele naționaliste române formate după 1990 (Roper, 2000). Dintr-o altă perspectivă ideologică, regiunea face parte din zona Central-Europeană a României, ce prezintă elemente culturale diferite față de „vechiul regat”. Aceasta este considerată a fi mai proeuropeană la nivelul gândirii sociale, adoptând mai repede formele de organizare democratice, aspect susținut de comportamentul electoral al zonei (Roper, 2003). Din acest punct de vedere putem analiza regiunea (județul Bihor) în contextul relației centru-periferie cu Bucureștiul, în care se relevă nivelul economic inferior al regiunii față de capitală dar și față de alte regiuni de dezvoltare ale României precum și caracterul provincial în relație cu nivelul intelectual și cultural al capitalei. Teoria centru-periferie, cum apare în opera lui Wallerstein (2011) sau Lipset (1967), poate explica configurarea unor identități sau conflicte identitare în contextul repartizării inegale a puterii politice, a resurselor economice și intelectuale într-un spațiu social.

Identitatea etnică presupune identificarea respondentului cu un grup etnic și are ca indicatori numele de familie, limba vorbită de respondent, religia sau obiceiurile și tradițiile pe care și le însușește. Astfel, dacă în județul Bihor o persoană se declară ca aparținând cultului protestant calvin, se va identifica cu mare probabilitate ca maghiar din punct de vedere etnic. Limba vorbită în familia de origine poate fi un indicator mai puternic pentru identificarea etnică decât religia respondentului. În acest sens amintim situația populației de origine română din estul Ungariei, care este de religie ortodoxă, însă o mare parte se identifică drept maghiari, situație ce poate fi explicată prin politicile de asimilare etnică promovate de statul maghiar.

Identitatea națională reprezintă identificarea respondentului cu națiunea din care face parte, aspect ce necesită o serie de clarificări conceptuale. Conceptul de națiune are un caracter ideologic reprezentând o politizare a celui de etnie. În anumite culturi politice conceptul de etnie se suprapune cu cel de națiune, ca în cazul tradiției maghiare care nu folosește conceptul de etnie în afara spațiului academic. Statele multietnice precum România promovează distincția etnie-națiune în discursul politic, urmărind incluziunea minorităților etnice în conceptul de națiune. Din acest punct de vedere putem diferenția conceptul de națiune-etnie de cel de națiune-cetățenie.

Dacă identitatea locală sau regională implică mai puțin aspecte afective-ideologice reprezentând în primul rând o formă de identificare spațială, identitatea etnică sau națională are o încărcătură cultural-afectivă superioară, aspect surprins prin concepte asociate precum cel de naționalism. Conceptul de naționalism este esențial în analiza identității având în vedere că reprezintă un indicator al tăriei identității naționale. În literatura de specialitate conceptul este tratat preponderent ideologic și mai puțin din

perspectivă empirică (Dekker, Malova și Hoogendoorn, 2003). Pe de o parte conceptul de naționalism caracterizează relația unui grup social cu conceptul națiune, iar în acest sens are un caracter universal, însă naționalismul se manifestă în forme specifice, fiind mai corect să vorbim de naționalisme specifice. Ca tipologie se poate diferenția între naționalismul pozitiv, care presupune accentuarea valențelor pozitive ale națiunii și cel negativ, ce reprezintă o formă de definire a identității naționale prin evaluarea negativă a altor grupuri etnice (naționale). În acest proces nu se pune accentul pe calitățile sau valorile propriei națiuni, ci pe relația conflictuală, pe amenințările pe care le reprezintă celelalte grupuri etnice sau naționale. Variabilele sociale care influențează poziționarea pe scala naționalismului sunt nivelul de instrucție, mobilitatea spațială (migrația la muncă în occident) sau conviețuirea cu minorități etnice.

Cea mai abstractă formă de identitate spațială luată în considerare în studiul de față este reprezentată de identitatea europeană. Aceasta reprezintă un construct de factură ideologică, fiind în același timp și cea mai recentă formă de identitate. La nivel cognitiv putem identifica câteva niveluri ale identificării europene:

- apartenența spațială la continentul european
- apartenența culturală la civilizație cu fundamente comune „iudeo-creștine”
- apartenența la un spațiu politic cu o istorie comună
- apartenența la o comunitate politică instituționalizată (UE) ce presupune conceptul de „cetățenie europeană”

Județul Bihor – repere statistice și istorice

În acest capitol prezentăm o serie de date statistice cu relevanță în constituirea identității sociale. Județul Bihor este așezat în partea de Nord-Vest a României la granița cu Ungaria. Județul are 4 municipii (Oradea, Salonta, Beiuș și Marghita), 6 orașe și 91 de comune.

Anul	1930	1948	1956	1966	1977	1992	2002	2011
Nr. de locuitori	527216	531444	574488	586460	633094	633094	600246	575398

Tabel 1: *Populația județului Bihor (date din recensăminte).*

Sursa: INS.

Din tabelul de mai sus se observă o evoluție crescătoare a populației județului până în 1992 după care trendul devine descrescător. Pierderea de populație poate avea două surse teoretice: scăderea demografică, ca rezultat al dezechilibrului între natalitate și mortalitate și/sau migrație. În cazul migrației putem formula o ipoteză care să conțină conceptul de identitate: o

mobilitate spațială crescută este într-o relație indirectă cu stabilitatea și tăria identității locale.

Anul	Masculin%	Feminin%	Urban%	Rural%
2006	52,24	47,76	48,74	51,26
2007	52,25	47,75	48,73	51,27
2008	52,17	47,83	48,74	51,26
2009	52,05	47,95	48,74	51,26
2010	52,02	47,98	48,75	51,25
2011	51,90	48,10	48,75	51,25
2012	51,81	48,19	48,74	51,26
2013	51,65	48,35	48,75	51,25
2014	51,61	48,39	48,75	51,25
2015	51,56	48,44	48,74	51,26

Tabel 2: Structura pe sexe, mediu de rezidență.

Sursa: INS.

Din tabelul 2 se observă nivelul scăzut de urbanizare al județului Bihor, ponderea populației rurale fiind de peste 50%.

Anul	Români	Maghiari	Romi	Slovaci	Alte etnii
2011	68,7%	26,3%	3,3%	1,1%	0,6%

Tabel 3: Structura pe grupuri etnice

Sursa: www.bnr.ro/files/d/Pubs_ro/Monografii/Monografie_Bihor.pdf

Județul Bihor este o zonă multietnică, aspect ce poate influența identitatea etnică. Pe de o parte, prezența unor grupuri etnice importante minoritare poate întări identificarea etnică atât în cadrul majorității, cât și în cazul minoritarilor, însă poate determina, în prezența altor factori sociali, o atitudine de toleranță superioară față de diversitatea etnică, aspect ce poate diminua identificarea etnică a majorității (naționalismul).

PIB/loc. EUR	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Total economie	4530	5788	6469	5509	5792	6152
Regiunea de Nord-Vest	4241	5577	5850	5026	5185	5342
Județul Bihor	4519	5656	6142	5074	5350	5627

Tabel 4: PIB pe locuitor.

Sursa: www.bnr.ro/files/d/Pubs_ro/Monografii/Monografie_Bihor.pdf

Din punct de vedere economic județul Bihor are un PNB/loc. mai scăzut decât media națională, populația salariată fiind pe un trend de descreștere

începând cu anul 2007, cu o rată a șomajului de 11,6% în 2011 și cu un salariu mediu care se situează la 75% din salariul mediu la nivel național. Județul Bihor are un profil economic industrial-agrar dacă avem în vedere ponderea sectoarelor de producție în constituirea PIB-ului și în exporturile județului.

Județul Bihor face parte din Regiunea Nord-Vest de dezvoltare a României fiind situat la granița dintre România și Ungaria. Caracterul de județ de graniță a influențat atitudinea populației majoritare românești, atât cu privire la relația cu minoritarii maghiari, cât și cu țara vecină Ungaria. Schimburile comerciale, cooperarea transfrontalieră în contextul integrării europene au diminuat efectele retoricii naționaliste caracteristice perioadei comuniste și a primilor ani de după revoluție.

Aspecte metodologice

Studiul de față se bazează pe datele culese în cadrul proiectului de cercetare ENRI (*European, National and Regional Identity – Theory and Practice*, Grant de cercetare HURO 0801/180, 2009-2011). În lunile septembrie-noiembrie 2010 au fost intervievați la domiciliul lor 824 de subiecți din județele Bihor și Satu Mare pe baza unui eșantion stratificat ce a cuprins toate localitățile urbane (municipiul Oradea, Satu-Mare orașe mari și mici), localitățile rurale fiind selectate aleator (pentru mai multe detalii vezi Hatos, 2011). Aceleași întrebări au fost puse unui eșantion aleator din regiunile transfrontaliere corespondente din Ungaria (Murányi și Ábrahám, 2011). Din eșantionul românesc i-am selectat pe cei 528 de subiecți intervievați în județul Bihor, distribuția lor pe localități fiind înfățișată în tabelul 5.

Localitate	Frecvență	Procent
Oradea	191	36,2
Salonta	41	7,8
Marghita	37	7,0
Beiuș	20	3,8
Aleșd	30	5,7
Valea lui Mihai	29	5,5
Ștei	15	2,8
Oșorhei	12	2,3
Pietroasa	30	5,7
Avram Iancu	26	4,9
Aușeu	17	3,2
Mădăras	27	5,1
Curatele	28	5,3
Spinuș	25	4,7
Total răspunsuri valide	528	100

Tabel 5: Localitatea respondenților din județul Bihor

În tabelul 6 vom prezenta caracteristicile socio-demografice principale ale eșantionului pe județul Bihor.

		Procent
Genul	Masculin	46,2
	Feminin	53,8
Nivelul de instrucție	Primar (1-4 ani)	5,2
	Gimnaziu (5-8 ani)	13,7
	Școală profesională	20,2
	Liceu (9-12 ani)	27,4
	Postliceală, școală tehnică, colegiu	9,9
	Studii universitare	16,3
	Nu răspunde	7,3
Etnie	Română	70,4
	Maghiară	25,7
	Și română și maghiară	2,1
	Altă etnie mixtă	0,8
	Altă etnie unică	0,8
	Nu răspunde	0,2
Religie	Romano-catolică	9,8
	Ortodoxă	60,2
	Protestantă (luterană)	0,8
	Protestantă (calvinistă)	18,8
	Baptistă	4,4
	Penticostală	3,5
	Alte culte neo-protestante	0,6
	Alte religii	1,9
Ocupația subiectului	Muncă plătită	41,4
	La școală	5,3
	Șomer și în mod activ în căutarea unui loc de muncă	3,5
	Șomer, își dorește un loc de muncă, dar nu în mod activ	1,2
	Bolnav cronic sau cu handicap	0,6
	Pensionar	35,5
	În serviciu militar sau comunitar	0,6
	Menaj, îngrijirea copiilor sau a altor persoane	2,5
	Altă ocupație	2,2
	Nu răspunde	7,1
	Total răspunsuri valide	100

Chestionarul cuprinde itemi ce vizează analiza identității respondenților la nivel local, regional, etnic-național, religios și la nivel european. În plus am folosit modelul Dekker-Malova pentru a măsura naționalismul cu ajutorul unei scale ce cuprinde un item reprezentând atitudinea neutră și cinci itemi reprezentând atitudini pozitive față de națiune:

- „sentimentul național” ce exprimă o atitudine pozitivă față de propria națiune;
- „mândria națională” ce surprinde un nivel superior de asumare și

promovare a apartenenței la o națiune;

- „preferința națională” ce reprezintă preferința față de propria națiune în comparație cu alte națiuni;
- „superioritatea națională” ce exprimă sentimentul că națiunea proprie este superioară altora;
- „naționalism”, termen ce acoperă ideea de a acționa politic în vederea menținerii statu-quo-ului național, a purității culturale naționale chiar apelând la mijloace ostile față de minorități sau alte națiuni (Dekker, Malova și Hoogendoorn, 2003).

Pentru a realiza o comparație între formele de identitate am folosit scale similare pentru identitatea locală (rezidențială) și pentru cea europeană.

Rezultate

În tabelul 7 se observă că preferința identificării regionale a respondentului este determinată de identitatea etnică. Datele confirmă caracterul ideologic-cultural al identificării regionale, unde factorul etnic are un rol semnificativ. Astfel, respondenții maghiari se identifică într-un procent de 22% cu regiunea Partium, comparativ cu 0,8% din români. Așa cum am arătat în capitolele teoretice de mai sus, regiunea Partium are un caracter istoric, aparținând structurării regionale specifice perioadelor de dominație maghiară politică, termenul fiind folosit cu precădere în cultura maghiară.

Regiunea	Total populație		Români	Maghiari
	Frecvență	Procent	Procent	Procent
Județul Bihor	394	75,9	82,5	62,7
Județul Satu Mare	5	1,0	0,8	1,7
Partium	29	5,6	0,8	22,0
Transilvania	41	7,9	7,7	9,3
Regiunea de NV a Transilvaniei	15	2,9	4,1	0,0
Regiunea de dezvoltare Nord-Vest	12	2,3	2,2	2,5
Altceva	10	1,9	1,9	1,7
Nu știu/Nu răspund	13	2,5	0	0
Total	519	100	100	100

Tabel 7: Preferința identificării regionale a respondentului.

Se observă o preferință spre identificarea cu Transilvania (7,9%), deși județul Bihor nu face cu adevărat parte din această regiune istorică. Acest fapt se explică prin caracterul ideologic al constituirii identității regionale în contextul utilizării dese a denumirii „Transilvania” în retorica naționalistă română sau maghiară.

Datele arată o identificare limitată a respondenților cu regiunea de dezvoltare Nord-Vest (2,3%), ce se explică prin caracterul nou al regiunii care nu

a avut încă timpul necesar să devină un subiect relevant din punct de vedere politico-ideologic. Pe de altă parte, există un potențial de raportare negativă la regiune din partea locuitorilor județului Bihor și cu precădere din partea orădenilor, deoarece există impresia că structurarea administrativă a regiunii păstrează statutul periferic al județului Bihor și al Oradiei în raport cu județul Cluj și municipiul Cluj-Napoca.

În rest, se observă o identificare preferențială cu regiunea administrativă a județului Bihor. Meritând totuși să menționăm diferența semnificativă între identificarea celor de etnie română cu județul (82,5%) și a celor de etnie maghiară (62,7%), ceea ce confirmă teza influenței culturale a etnicității asupra constituirii identității.

În Tabelul 8 am prezentat o analiză comparativă a celor două subeșantioane din România (respondenții ce s-au declarat de etnie română, respectiv maghiară) cu privire la itemii cuprinși în modelul Dekker-Malova.

	Român		Maghiar	
<i>Sentiment național/local/european</i>	Medie	Abatere standard	Medie	Abatere standard
Mă simt român.	4,0	0,8	1,3	0,6
Mă simt X.	4,0	0,8	4,5	0,7
Mă simt european.	3,2	0,9	3,9	1,0
Simt că România este patria mea.	3,8	0,8	4,5	1,0
Simt că X este casa mea.	3,7	0,8	4,4	0,7
Simt că Europa este casa mea.	3,0	0,9	3,9	0,8
<i>Iubire națională/locală/europeană</i>				
Îmi place limba română.	3,9	0,8	2,9	0,9
Îmi place limba X (așa cum vorbesc aici)	3,8	0,8	3,8	0,8
Îmi plac limbile europene.	3,5	0,8	3,6	0,7
Îmi place România.	3,7	0,8	3,8	0,8
Îmi place X.	3,7	0,7	4,2	0,6
Îmi place Europa.	3,4	0,8	4,0	0,6
E bine să fii român.	3,4	0,8	1,7	0,7
E bine să fii X.	3,6	0,8	4,0	0,6
E bine să fii european.	3,2	0,7	3,6	0,7
În general, îmi place poporul român.	3,6	0,8	3,5	1,0
În general, îmi plac locuitorii Y.	3,7	0,8	4,2	0,5

În general îmi plac europenii.	3,4	0,8	3,8	0,5
<i>Mândrie națională/locală/europeană</i>				
Sunt mândru de România.	3,3	0,9	2,3	0,9
Sunt mândru de X.	3,7	0,8	3,7	1,0
Sunt mândru de Europa.	3,2	0,8	3,4	0,7
Sunt mândru că sunt român.	3,6	0,9	1,7	0,7
Sunt mândru că sunt X.	3,8	0,8	3,8	1,0
Sunt mândru că sunt european.	3,1	0,8	3,4	0,8
Sunt mândru de ce a realizat poporul român.	3,1	0,9	1,9	0,8
Sunt mândru de ce au realizat X.	3,4	0,8	3,5	0,9
Sunt mândru de ce au realizat europenii.	3,1	0,8	3,3	0,7
<i>Preferință națională/locală/europeană</i>				
În general, aş prefera să am relații cu români decât cu oameni din alte țări.	3,0	0,9	1,6	0,8
În general, aş prefera să am relații cu X decât cu locuitorii altor orașe/sate.	3,0	0,9	2,1	0,9
În general, aş prefera să am relații cu europeni decât cu locuitorii altor continente.	2,8	0,8	1,9	0,8
Prefer să trăiesc cea mai mare parte din viață în România decât în orice altă țară.	3,4	0,9	4,4	1,0
Prefer să trăiesc cea mai mare parte din viață în X decât în orice alt oraș/sat.	3,4	0,9	4,2	0,9
Prefer să trăiesc cea mai mare parte din viață în Europa decât în orice alt continent.	3,0	0,9	4,2	0,8
<i>Sentiment de superioritate națională/locală/europeană</i>				
În general românii sunt mai buni decât cei de alte naționalități.	3,0	0,9	1,5	0,7
În general X sunt mai buni decât locuitorii altor orașe/sate.	3,1	0,9	2,3	1,0
În general europenii sunt mai buni decât locuitorii altor continente.	2,8	0,8	1,9	0,8
România este cea mai bună țară în care se poate trăi.	2,7	1,0	2,3	1,1
Y este cel mai bun oraș/sat în care se poate locui.	3,0	0,9	3,5	1,0
Europa este cel mai bun continent în care se poate locui.	2,8	0,8	3,5	0,9
În general, îmi place poporul român mai mult decât alte popoare.	3,5	0,9	1,6	0,8
În general, îmi place populația din X mai mult decât populația altor orașe/sate.	3,6	0,9	2,3	1,1

În general, îmi plac europenii mai mult decât populația altor continente.	2,9	0,9	2,2	1,0
<i>Naționalism/localism/europenism</i>				
Simt că am rădăcini comune, origini comune cu ceilalți români.	3,5	0,9	2,3	0,9
Simt că am rădăcini comune, origini comune cu ceilalți X.	3,4	0,8	3,7	0,9
Simt că am rădăcini comune, origini comune cu ceilalți europeni.	3,0	0,8	3,6	0,7
Simt că toți românii sunt membri ai unei mari familii de care aparțin și eu.	3,2	0,9	2,6	1,4
Simt că toți X sunt membri ai unei mari familii de care aparțin și eu.	3,3	0,9	3,8	1,1
Simt că toți europenii sunt membri ai unei mari familii de care aparțin și eu.	2,9	1,1	3,6	0,9
Cred că toți românii ar trebui să trăiască în România.	2,8	1,1	1,5	0,9
Cred că toți X ar trebui să trăiască în Y.	2,8	1,0	2,0	0,7
Cred că toți europenii ar trebui să trăiască în Europa.	2,6	0,8	2,1	0,6
Românii nu ar trebui să se amestece cu alte națiuni.	2,6	1,0	1,5	1,2
X nu ar trebui să se amestece cu locuitorii altor orașe/sate.	2,5	1,0	1,9	0,7
Europenii nu ar trebui să se amestece cu locuitorii altor orașe/sate.	2,5	0,8	1,9	0,7
Oamenii de alte naționalități decât cea română ar trebui să părăsească țara.	2,3	1,0	1,4	0,8
Cei care nu sunt X ar trebui să plece din Y.	2,4	0,9	1,9	0,6
Non-europenii ar trebui să plece din Europa.	2,4	0,8	1,9	0,6

Tabel 8: Media și abaterea standard a itemilor modelului Dekker-Malova
(scale de la 1 – nu sunt deloc de acord, 5 – sunt de acord în totalitate)

Primul nivel al scalei, denumit „sentiment național/local/european” reprezintă simpla identificare a persoanei cu spațiul social, fără o implicare afectivă sau cognitivă deosebită. Este surprinzător scorul între 3 și 4 (ce reprezintă acord sau un acord moderat) măsurat pentru respondenții de etnie română, comparativ cu scorul consistent de peste 4 (acord puternic) obținut pe eșantionul aplicat în Ungaria (Murányi și Ábrahám, 2011). Acest aspect indică importanța mai mică a identificării spațiale în cazul respondenților de etnie română din eșantionul românesc, comparativ cu respondenții eșantionului aplicat în Ungaria.

Se observă de asemenea că identitatea națională este la fel de importantă ca cea locală iar identitatea europeană este mai puțin importantă pentru

respondenții de etnie română. În cazul etnicilor maghiari se observă o identificare semnificativ mai mare cu spațiul local (oraș, comună) decât în cazul etnicilor români, o diferență și mai mare înregistrându-se în cazul identificării europene. Aceste diferențe între identificarea etnicilor români și cei maghiari, respectiv pro-localismul și pro-europenismul respondenților maghiari, se pot explica prin diferențele culturale în aprecierea identității spațiale, precum și prin statutul de minoritari al respondenților aparținând comunității maghiare.

Observațiile de mai sus se mențin și în cazul nivelului intitulat „iubire națională/ locală/europeană” ce presupune o manifestare de preferință în raport cu spațiul social (îmi place X/e bine să fi X).

Nivelul „mândrie națională/locală/europeană”, ce reprezintă în viziunea creatorilor scalei o asumare și mai puternică a identității în plan afectiv și cognitiv, arată o diminuare a scorurilor în cazul etnicilor români, acesta fiind sub 3,5 (acord moderat ori indiferență) pentru dimensiunea națională și europeană, fiind mai puternică pentru dimensiunea locală. La acest nivel al scalei se observă o diminuare considerabilă a scorurilor pentru etnicii maghiari pe dimensiunea națională română, aceștia manifestându-și dezacordul pentru itemi ce implică mândria față de a fi român. Etnicii maghiari sunt mândri în mod egal cu etnicii români de spațiul local și moderat mai mândri de identitatea europeană.

Nivelurile „preferință națională/locală/europeană” și „sentiment de superioritate națională/locală/europeană” arată un scor neutru în cazul etnicilor români, ce indică o propensiune scăzută spre naționalism sau localism. Și pentru aceste niveluri se observă scorurile mai mari obținute pe eșantionul aplicat în Ungaria, ce indică tendințe mai accentuate spre naționalism în țara vecină (Murányi și Ábrahám, 2011). Diferențele cu privire la atitudinea de preferință și de superioritate națională se pot explica prin „prejudicata Est-Vest” (cvasi-generală la nivel central european) conform căreia „spațiul așezat la vest este mai dezvoltat”, dar și prin particularitățile de structurare politice, sociale și culturale ale celor două țări. Astfel putem remarca faptul că Ungaria are o orientare politică naționalistă în ultimii 6 ani, pe când în România retorica naționalistă a avut un efect limitat în ultimele două decenii ale tranziției.

Și în cazul acestor ultime două niveluri ale scalei Dekker-Malova se păstrează diferențele între etnicii români și maghiari pe eșantionul aplicat în România, în sensul că respondenții de etnie maghiară arată o înclinație mai mare spre localism și europenism decât etnicii români.

	Atitudini naționale		Atitudini locale		Atitudini europene	
	Român	Maghiar	Român	Maghiar	Român	Maghiar
Sentiment național/local/european	3,9	2,9	3,9	4,5	3,1	3,9
Iubire națională/locală/europeană	3,7	3,0	3,7	4,1	3,4	3,8
Mândrie națională/locală/europeană	3,3	2,0	3,6	3,7	3,1	3,4
Preferință națională/locală/europeană	3,2	3,0	3,2	3,2	2,9	3,1
Sentiment de superioritate națională/locală/europeană	3,1	1,8	3,2	2,7	2,8	2,5
Naționalism/localism /europenism	2,9	1,9	2,9	2,7	2,7	2,6

Tabel 9: Structura atitudinilor locale/naționale/europene (mediile aritmetice ale itemilor care alcătuiesc dimensiunile modelului Dekker-Malova, pe scala de la 1 – nu sunt deloc de acord, 5 – sunt de acord în totalitate)

Concluzii

Situat în nord-vestul țării, la granița cu Ungaria, județul Bihor are un pronunțat caracter multicultural și multietnic. În această lucrare ne-am propus să analizăm componentele identității locuitorilor acestui județ, pornind de la premisa că acest caracter multietnic pe de-o parte stimulează identificarea etnică, atât în cadrul majorității etnice, cât și în cazul celei mai mari minorități, cea maghiară, dar poate determina și o mai mare toleranță față de diversitatea etnică. Pentru analiza identității la nivel local, regional, național și european am folosit datele culese pe un eșantion reprezentativ de adulți din județul Bihor (n = 528) în cadrul proiectului de cercetare ENRI (*European, National and Regional Identity – Theory and Practice*).

În această lucrare am prezentat mai întâi analize privind preferința identificării regionale a respondentului, găsind că cea mai mare parte a respondenților se identifică cu județul Bihor. Diferența semnificativă în minus între identificarea cu județul a respondenților celor de etnie maghiară (62,7%) în comparație cu cei de etnie română (82,5%) este compensată de identificarea maghiarilor cu regiunea Partium (22%) (regiune asociată cu perioadele de dominație politică maghiară). Am considerat că aceasta confirmă teza influenței culturale a etnicității asupra constituirii identității.

În cadrul chestionarului anchetei proiectului ENRI au fost adaptate și folosite scale specifice de măsurare a naționalismului (Dekker, Malova și Hoogendoorn, 2003), ce cuprind un item reprezentând atitudinea neutră și cinci itemi reprezentând atitudini pozitive față de națiune (sentimentul național, mândria națională, preferința națională, superioritatea națională și naționalism). Pentru comparație am folosit scale similare pentru identitatea

locală (rezidențială) și pentru cea europeană. Am găsit diferențe între gradele de identificare locală, națională și europeană ale etnicilor români și minorităților maghiari (rezultate similare fiind găsite și în cazul nivelurilor sentiment național, mândrie națională și preferință națională). În vreme ce românii sunt mai pro-naționali, etnicii maghiari sunt mai pro-localiști și pro-europeni. Am explicat aceasta prin diferențele culturale în aprecierea identității spațiale precum și prin statutul de minoritari ai respondenților aparținând comunității maghiare. Comparând datele obținute pentru etnicii majoritari români cu cele pentru etnicii majoritari maghiari din regiunea corespondentă din Ungaria (Murányi și Ábrahám, 2011) am găsit că românii au o înclinație spre naționalism și se identifică spațial într-o măsură mai mică decât maghiarii din regiunea vecină, ceea ce pare să susțină teza influenței pozitive a locuirii în zone multietnice.

În concluzie putem afirma că identitatea spațială reprezintă o preocupare moderată a locuitorilor din județul Bihor, îndeosebi a celor de etnie română. În cazul etnicilor români se acordă o importanță mai mare și apropiată identității naționale sau locale fără o înclinație spre naționalism sau exclusivism local, identitatea europeană fiind mai puțin valorizată. În cazul etnicilor maghiari există o înclinație firească către identificarea locală și europeană în detrimentul identificării naționale române, dar fără accente exagerate de respingere a acestei identități.

Bibliografie

Academia R.S.R. (1984). *Dicționarul explicativ al Limbii Române*. București: Editura Academiei R. S. R.

Bălțătescu, S. (2009). National Identity and Happiness: A Quantitative Study with Romanian Data. În V. Boari și S. Gherghina (coord.) *Weighing the Difference: Romanian Identity in the Wider European Context* (pp. 184-209) Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Bălțătescu, S. (2013). Subjective Well-Being and Satisfaction with Places of Residence in the Counties at the Cross-Border between Hungary and Romania. În M. Brie, I. Horga și S. Șipoș (coord.) *Ethnicity and Intercultural Dialogue at the European Union Eastern Border* (pp. 403-411) Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Bulmer, M. (1986). *The Chicago school of sociology: Institutionalization, diversity, and the rise of sociological research*. Chicago: University of Chicago Press.

Burke, P. J. și Stets, J. E. (2009). *Identity theory*. Oxford: Oxford University Press.

Cote, J. E. și Levine, C. G. (2014). *Identity, formation, agency, and culture: A social psychological synthesis*. Locul??Psychology Press.

Dekker, H., Malova, D. și Hoogendoorn, S. (2003). Nationalism and its explanations, *Political Psychology*, 24 (2), pp. 345-376.

Durkheim, E. (2002). *Regulile metodei sociologice*. Iași: Editura Polirom

Hatos, A. (2011). Eșantionarea în sondajul ENRI. În B. Balogh, K. Bernáth, I. Bujalos, A. Hatos și I. Murányi (coord.), *Identitate europeană, națională și regională: teorie și practică* (pp. 209-211) Oradea: Editura Partium.

Lipset, S. M. și Rokkan, S. (1967). *Cleavage structures, party systems, and voter alignments: An introduction*. În: S. M. Lipset și S. Rokkan, *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives* (pp. 1-64), New York: The Free Press.

Murányi, I. și Ábrahám, K. (2011). Nivelurile identității și prejudecata în Ungaria de Est. În: B. Balogh, K. Bernáth, I. Bujalos, A. Hatos și I. Murányi (coord.), *Identitate europeană, națională și regională: teorie și practică* (pp. 343-380) Oradea: Editura Partium. Petty, R. E. și Krosnick, J. A. (coord.) (1995). *Attitude strength: antecedents and consequences*. East Sussex: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Pratkanis, A. R., Breckler, S. J. și Greenwald, A. G. (1989). *Attitude structure and function*. East Sussex: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Roper, S. D. (2000). *Romania: the unfinished revolution*. Abingdon, Oxon: Routledge.

Roper, S. D. (2003). Is There an Economic Basis for Post-Communist Voting? Evidence from Romanian Elections, 1992-2000, *East European Quarterly*, 37(1), pp. 85-101.

Tajfel, H. și Turner, J. C. (1974). The Social Identity Theory of Intergroup Behavior, *Social Science Information*, 13(2), pp. 65-93.

Wallerstein, I. (2011). *The modern world-system I: Capitalist agriculture and the origins of the European world-economy in the sixteenth century, with a new prologue*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.